

2024, 13 (1), 152-173 | Araştırma Makalesi

Türkiye’de Küreselleşme Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Etkiliyor mu? ARDL Yaklaşımı

Süleyman UĞURLU¹

Öz

Modern çağda bir ülkenin küresel ekonomiyle bütünleşebilmesi ve ekonomik gelişimini sürdürebilmesi için en önemli araçlardan biri doğrudan yabancı yatırımlardır. Küreselleşmenin avantajlarını ve faydalarını etkin bir şekilde kavrayabilen ülkeler, uluslararası yatırımcıları kendi iç pazarlarına çekmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedirler. Ülke ekonomisini daha liberal bir yapıya kavuşturmanın yanında küreselleşme kapsamında çeşitli sosyal ve politik adımlar atmak bu stratejiler arasında üst sıralarda yer almaktadır. Türkiye de bu konuda çaba gösteren ülkelerden biridir. Nitekim Türkiye’nin 2005 yılında Avrupa Birliği’ne aday ülke ilan edilmesi ve Türkiye’nin uygulamaya başladığı neoliberal politikalar doğrudan yabancı yatırımların Türkiye’ye yönelmesindeki önemli gelişmeler olarak görülmektedirler. Dolayısıyla bu çalışmada küreselleşmenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi 1973-2020 yılları arasında Türkiye örneğinde ARDL yaklaşımı ile araştırılmıştır. Çalışmada doğrudan yabancı yatırım girişleri bağımlı değişken olurken, bağımsız değişken olarak küreselleşmeyi temsilen son dönemde akademik yazında sıklıkla tercih edilen KOF Küreselleşme Endeksi seçilmiştir. Kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla, dış açıklık ve enflasyon değişkenleri de diğer bağımsız değişkenlerdir. Çalışmada ilk olarak birim kök sınaması yapılmıştır. Serilerin farklı seviyelerde durağan olmaları nedeniyle ARDL yaklaşımı tercih edilmiştir. Modelde yer alan değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi sınır testi yaklaşımıyla tespit edilmiştir. Uzun dönemde eşbütünleşme katsayı tahmincisi sonuçlarına göre küreselleşmede meydana gelen %1’lik artış doğrudan yabancı yatırımları %0.14 artırmaktadır. Bununla birlikte kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla ve dış açıklıktaki %1’lik artışlar doğrudan yabancı yatırımları sırasıyla %0.49 ve %1.63 artırmaktadır. Buna karşın enflasyondaki %1’lik artış ise doğrudan yabancı yatırımları %0.27 azaltmaktadır. Son olarak hata düzeltme modeli sonuçlarına göre modelde yer alan bağımsız değişkenlerden kaynaklanan şokların %63’ü bir dönem içerisinde telafi edilerek uzun dönemde tekrar dengeye gelinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Küreselleşme, KOF Endeksi, ARDL, Hata Düzeltme Modeli

UĞURLU, S. (2024). Türkiye’de Küreselleşme Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Etkiliyor mu? ARDL Yaklaşımı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 152-173. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1372205>

Geliş Tarihi	06.10.2023
Kabul Tarihi	24.01.2024
Yayın Tarihi	31.03.2024
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte, İktisat Politikası Anabilim Dalı, Karabük, Türkiye, suleymanugurlu@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5942-9379

2024, 13 (1), 152-173 | Research Article

Does Globalization Affect Foreign Direct Investments Inflows in Türkiye? ARDL Approach

Süleyman UĞURLU¹

Abstract

In the modern era, foreign direct investments (FDI) are one of the most important tools for a country to integrate with the global economy and sustain economic development. Countries that have the capability to effectively grasp the advantages and benefits of globalization develop various strategies to attract international investors to their domestic markets. In addition to liberalizing the country's economy, various social and political steps within the scope of globalization rank highly among these strategies. Türkiye is one of the countries whose efforts are being made in this regard. In fact, the declaration of Türkiye as a candidate country for the European Union in 2005 and the neoliberal policies that Türkiye has started to implement are seen as important developments in the orientation of foreign direct investments towards Türkiye. Therefore, in this study, the impact of globalization on foreign direct investments inflows is investigated using the ARDL approach in the sample of Türkiye between 1973-2020. While FDI inflows are the dependent variable in the study, the KOF Globalization Index, which is often preferred in the recent academic literature, is chosen as the independent variable to represent globalization. Other independent variables are GDP per capita, openness to the outside world and inflation. In the study, unit root test is performed first. As the series are stationary at different levels, the ARDL approach is preferred. The bounds test approach was used to determine the long-run cointegration relationship between the variables in the model. According to the results of the long-run cointegration coefficient estimator, a 1% increase in globalization increases foreign direct investment by 0.14%. On the other hand, a 1% increase in GDP per capita and trade openness increases FDI by 0.49% and 1.63%, respectively. Nonetheless, a 1% increase in inflation reduces FDI by 0.27%. Finally, according to the results of the error correction model, 63% of the shocks arising from the independent variables in the model are compensated within one period and rebalanced in the long run.

Keywords: Foreign Direct Investments, Globalization, KOF Index, ARDL, Error Correction Model

UĞURLU, S. (2024). Does Globalization Affect Foreign Direct Investments Inflows in Türkiye? ARDL Approach, *Journal of the Human and Social Science Researches*, 13(1), 152-173. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1372205>

Date of Submission	06.10.2023
Date of Acceptance	24.01.2024
Date of Publication	31.03.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assist. Prof. Dr., Karabük University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economic Policy, Karabük, Türkiye, suleymanugurlu@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5942-9379

Giriş

21. yüzyıldaki ekonomik değişimin merkezinde yer alan küreselleşme, ülkelerin refahı konusunda bilim insanları ve politika yapıcılar arasında ele alınan önemli tartışma konularından biridir. Pek çok bilim insanı, araştırmacı ve siyasetçi küreselleşmeyi küresel ekonomik sıkıntılarının çözümü noktasında temel etkenlerden biri olarak görürken, bazıları da bu sıkıntılarının artmasındaki önemli faktörlerden biri olduğunu ileri sürmektedirler. Küreselleşme konusunu bu kadar popüler yapan da bu iki zıt yaklaşımdır.

Küreselleşme terimi uluslararası ekonominin yalnızca piyasalar, uluslararası ticaret, yatırımlar, finans ve teknoloji açısından değil; aynı zamanda günlük yaşamı düzenleyen kuralların uyumlaştırılması açısından da bütünleşme eğilimini tanımlamaktadır. Küreselleşmenin ardındaki temel fikir, tüm dünyanın bir bütün halinde birleşmesine yönelik önemli bir eğilimin olmasıdır. Küreselleşme ibaresi daha spesifik olarak, 1960' tan sonra özellikle de 1980' i takip eden yıllarda uluslararası ticarete ve finansal akışlarda meydana gelen gelişmeleri ifade etmektedir (Bitzenis, 2012, s. 9).

Dünya, gerçek anlamda küreselleşmiş bir ekonomiye doğru her zamankinden daha hızlı ilerlemektedir. Uluslararası mal ve hizmet ticareti üstel oranlarda genişlemekte, finansal piyasalar her zamankinden daha fazla bütünleşik hale gelmekte ve çok uluslu şirketler neredeyse her ülkede bulunmaktadır. Dünyanın sadece çok az bir bölümü bu eğilimlerden etkilenmemiştir (Paprzycki ve Fukao, 2008, s. 1). Bu durum dünyadaki ekonomik, kültürel ve sosyal dönüşümde küreselleşmenin rolünün oldukça fazla olduğu kanısını güçlendirmektedir. Nitekim küreselleşme ülkeler arasındaki mal ve hizmet ticaretinin yanı sıra sermaye piyasalarının uluslararası entegrasyonu ile karakterize edilmiştir. Bu süreçte çok uluslu şirketler özellikle birçok gelişmekte olan ülkede ekonomik faaliyetlerde bulunarak verimlilik artışını da hızlandırmışlardır.

Çok uluslu şirketleri ön plana çıkaran neoliberaler, ekonomik büyüme ve kalkınma için yabancı yatırımın önemli faydaları olduğunu savunmaktadırlar. Neoliberalere göre yabancı yatırım istihdam, üretkenlik ve teknolojik yenilik üzerinde olumlu sonuçlar doğurarak ekonomik büyümeyi canlandırmaktadırlar (Calvert ve Pickup, 2016, s. 202). Klasik teorilere göre ise ekonomik büyüme, üretim sürecinde toprak (neoklasik süreçte çıkarıldı), emek ve sermayenin kullanılmasıyla gerçekleşmektedir (Gómez-Baggethun vd., 2010, s. 1210). Bu büyüme modelleri, emek ne kadar fazlaysa, arazinin de o kadar fazla olduğunu veya sermaye ne kadar fazlaysa, büyümenin de o kadar hızlı olacağını belirtmektedirler. Üstelik neoliberaler, büyümenin motoru olarak doğrudan yabancı yatırımın (DYY) faydalarına özel bir vurgu yapmaktadırlar (Soysa, 2003, s. 20-21).

Ekonomik büyüme konusunda DYY ve küreselleşme, birbirleriyle bağlantılı iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede küreselleşme, dünya çapında ekonomilerin ve toplumların birbirlerine olan bağılıklarını artırırken (Păunică vd., 2018, s. 739-740); DYY ise büyük ölçüde çok uluslu şirketlerin vasıtasıyla yayılmaktadır. Nitekim küreselleşmenin gelişiminde çok uluslu şirketlerin uluslararası entegrasyonunda kilit bir rol oynaması yaygın bir kanıdır. Bunun nedeni, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini daha çok küresel ekonomiye açık ülkelerde verimli bir şekilde gerçekleştirebilmeleridir (Aluko vd., 2021, s. 204). Bununla birlikte DYY bir ekonominin küreselleşmesinde önemli bir etken olduğu için çoğu zaman DYY politikaları küreselleşmenin artırılmasını hedeflemektedir. Örneğin Kornecki ve Rhoades (2007), doğrudan yabancı yatırımın Orta

ve Doğu Avrupa ülkelerinde küreselleşme sürecine yardımcı olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgu, küreselleşmenin artan sınır ötesi faaliyetlerin bir sonucu olduğunu savunan Dunning ve Narula (2004) ile ilişkilendirilebilir.

Doğrudan yabancı yatırımların teknoloji transferi, beşerî sermaye oluşumunun desteklenmesi, rekabetçi iş ortamının geliştirilmesi, uluslararası ticaret entegrasyonuna katkı, cari açıkların finansmanı, ekonomik büyüme ve kalkınma gibi pek çok alanda yatırım yapılan ülkeye faydası bulunmaktadır (Kurtishi-Kastrati, 2013, s. 26). Bununla birlikte ekonomiye katkı sağladığı düşünülen doğrudan yabancı yatırımların ülkeler arasındaki dağılımı eşit değildir (Mallampally ve Sauvant, 1999; Yasmin vd., 2003). Gelişmekte olan ülkeler içerisinde dahi Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri DYY'lerin büyük bir kısmını alırken, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri çok düşük bir pay almaktadırlar. Dolayısıyla sermayeden yoksun ülkeler DYY akışlarından daha fazla pay alabilmek için zorlu bir rekabet içerisine girmişlerdir (Soysa, 2003). Türkiye'ye baktığımızda ise bu rekabet içerisinde ortalama bir durumda olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim 2000 yılından 2020 yılına kadar Türkiye'deki toplam DYY miktarı yaklaşık 11 kat (18.8 milyar \$'dan 211 milyar \$'a) artmıştır (UNCTAD, 2021, s. 254).

Küreselleşme, farklı ülke ekonomilerini birbirine yakınlaştırarak ekonomik entegrasyonu kolaylaştırmaktadır. Bu entegrasyonun bir sonucu olarak küresel sermaye uluslararası alanda daha serbestçe dolaşmaktadır. Zaman içinde küreselleşmenin getirdiği farklı uluslar arasındaki artan kültürel benzerlik, işletmelerin uluslararası pazarlara katılımını daha kolay hale getirmiştir. Bununla birlikte küreselleşmenin yabancı yatırımlar üzerinde ekonomik büyüme ve para akışından daha geniş ve derin sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlar arasında teknoloji transferi, şirket kültüründe değişim, insan kapasitesinin geliştirilmesi ve sosyal etkileşim yer almaktadır. Bu tür etkenlerden dolayı küreselleşmenin DYY'yi artıracakları beklentisi ile birlikte Türkiye kapsamında geniş bir veri seti (1973-2020) ile çalışılması, bu çalışmanın özgün değerini ortaya koymaktadır. Nitekim küreselleşme ile DYY ilişkisini inceleyen geçmiş literatürde Türkiye örneğinde bu genişlikte bir veri seti ile çalışılan, hem kısa dönem hem de uzun dönem etkilerinin incelendiği bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Bu amaçla çalışma küreselleşmenin, ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarında oldukça etkili olduğu savunulan DYY üzerindeki etkisini hem kısa dönem hem de uzun dönemde Türkiye özelinde 1973-2020 yıllık verileri kullanılarak yapılan analizler ile açıklamaya çalışmaktadır. Küreselleşme ile DYY arasındaki ilişkinin Türkiye özelinde kısıtlı sayıda incelenmiş olması, bu çalışmanın ortaya konmasındaki temel faktörlerden biridir.

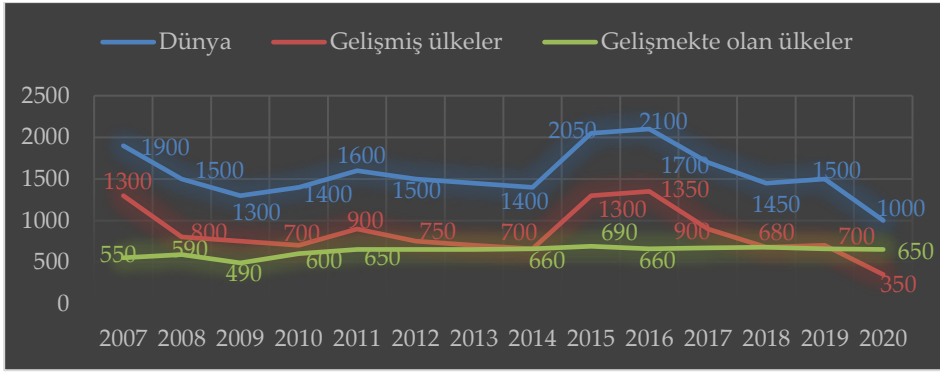
Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi

Küreselleşme, ulusal endüstrileri uluslararası ölçekte geliştirme süreci olarak da tanımlanabilmektedir. Bir ülke ekonomisinin uluslararasılaşması ise uluslararası pazardaki iş stratejilerinin geliştirilmesiyle ilgilidir. Bu stratejiler çerçevesinde başka bir ülkeye yatırım yapmak isteyen bir şirketin, yatırımının başarısı için gerekli tüm faktörleri dikkate alması önemlidir. Bu şekilde yapılan DYY hem şirkete hem de yatırım yapılan ülkeye birçok avantaj sağlayabilir (Letsou ve Pantelidis, 2020, s. 1).

Doğrudan yabancı yatırımlar ve çok uluslu şirketler 1960'lardan itibaren uluslararası ekonomilerde yaşanmaya başlayan değişimle birlikte ön plana çıkmaya başlamışlardır (Hosseini, 2005, s. 529). Bununla birlikte UNCTAD'a göre, DYY'lerde üç ayrı yükseliş

dönemi yaşanmıştır: Bunlar, 1979-1981, 1986-1990 ve 1995 sonrası dönemleridir. Bu yükseliş dönemlerinden ilki petrol krizlerinin ardından gelişmiş ülkelere, bilhassa Ortadoğu'daki petrol ihraç eden ülkelere yapılan yatırımlara; ikinci dönemdeki yükseliş, korumacılığa bir tepki sonucu artan yatırımlara ve bilgi teknolojisi alanındaki gelişmelere bağlanmaktadır. 1995'ten sonraki süreçte yaşanan DYY girişlerindeki yükselişte ise Çin, ABD ve İngiltere ön plana çıkan ülkelerdir. Ayrıca 1990'lı yıllarda yatırımların yönünde bir kayma meydana gelmiştir. Bu kapsamda yatırımların GOÜ'lere yöneldiği görülmektedir. Bu gelişmenin temel faktörlerine bakıldığında GOÜ'lerin ilgi çekici yerleşim avantajları sunması ve 1990'lı yıllarda yaşadıkları resesyon ön plandadır (Aytemiz, 2009, s. 196).

2000 yılında yaklaşık 1.4 trilyon dolara ulaşan küresel DYY miktarı, 2001 yılında ise yaklaşık %40 azalarak 825 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Bu gerilemede gelişmiş ekonomilerdeki durgunluk, bilgi teknolojileri sektörlerindeki sorunlar ile sınır ötesi satın alma ve birleşmelerdeki azalmalar etkili olmuştur. Ayrıca 11 Eylül olaylarının da bu gerilemede etkisi olduğu yaygın bir kanıdır (Aydemir vd., 2012, s. 74).

Şekil 1. Küresel Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri 2007–2020, milyon \$

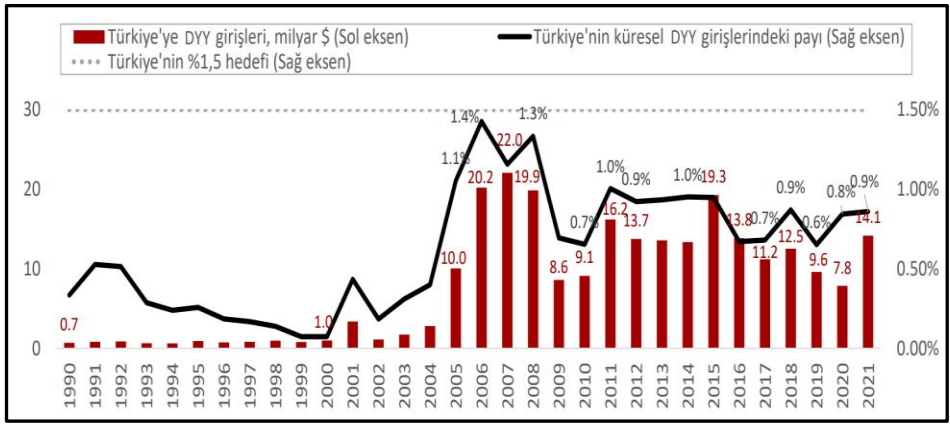
Kaynak: (UNCTAD, Dünya Yatırım Raporu, 2021).

Dünya ekonomisi çerçevesinde DYY girişlerinin 2000'li yıllarla birlikte hızlı bir yükseliş yaşadığı bilinmektedir. 1990'lı yılların başında yaklaşık 200 milyar dolar olan küresel DYY girişleri, 2000'li yıllarda 1.4 trilyon dolara ulaşmıştır. 2015 yılında ise yaklaşık 2 trilyon doları aşan küresel DYY, sonraki süreçte bir azalma eğilimine girerek 2020 yılında 1 trilyon dolar seviyelerine gerilemiştir (UNCTAD, 2021, s. 22).

Genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse DYY'lerin dağılımının olabildiğince dengeli olması arzu edilirken, gerçekleşen yatırımlara bakıldığında bu dağılımın pek arzu edilen seviyede olmadığı görülmektedir. Nitekim genellikle gelişmiş ülkelere yapılan DYY'ler, gelişmekte olan ülkelere yapılan DYY'lerden oldukça fazla olmaktadır. Buna rağmen zaman zaman bu farklılığın ortadan kalktığı görülsede genel tablonun çok değişmediği açıktır. Gelişmekte olan ülkelere yapılan DYY, gelişmiş ülkelere nispeten oldukça sınırlıdır.

Türkiye'ye ilk DYY girişi Osmanlı Devleti zamanında İngiliz bir şirketin 1856 yılında İzmir ile Aydın arasındaki demiryolu inşaatı ile başlamıştır (Karkar, 1964, s. 1). Osmanlı Devleti'nde DYY dağılımında ağırlık demiryolu yatırımlarında olmakla birlikte ticaret, madenler ve bankacılık gibi sektörler de bulunmaktadır. 1890'lı yıllarda yabancı

yatırımların yaklaşık %41'i demiryolları, %23.5'i bankacılık ve %10'u sanayi sektörlerine yapılmıştır (Koç, 2020, s. 41). Bununla birlikte Türkiye'de cumhuriyet dönemine kadar yabancı sermaye girişleri oldukça düşük seyretmiştir. 1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi sonrasında yabancı sermaye hususunda önemli adımlar atılmış olsa da arzulanan düzeylere ulaşılamamıştır. 1980 öncesinde liberalleşme yolunda adımlar atılmasına rağmen muhafazakâr yaklaşımlar sergilenmesi, DYY'lerin ülkeye çekilmesi konusundaki başarısızlıkta önemli etkenlerden biri olarak gösterilmiştir. 24 Ocak 1980'de uluslararası sermaye konusunda önemli düzenlemeler yapılmış olmasına karşın, 1980-2003 döneminde Türkiye'ye DYY girişi her ne kadar yüksek miktarlara ulaşmış olsa da, rekabet ettiği ülkelere nispeten düşük kalmıştır. Nitekim 2003 yılında Türkiye'ye yaklaşık 1.7 milyar \$ DYY girişi gerçekleşirken, GOÜ'lere yaklaşık 197.5 milyar \$'lık DYY girişi gerçekleşmiştir. Bu hususta Türkiye'nin GOÜ'ler içindeki payı yaklaşık %0.86'dır (Bulut ve Coşkun, 2015, s. 5).

Şekil 2. Türkiye'ye Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri, 1990–2021

Kaynak: YASED, Rakamlarla Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2021 Küresel ve Yerel Trendler.

Türkiye'ye 2005 yılından itibaren yüksek miktarlarda DYY girişi gerçekleşmeye başlamıştır. Türkiye'nin 2005 yılında Avrupa Birliği'ne aday ülke ilan edilmesi bu yükselişte önemli bir paya sahiptir (Güllü ve Kılıç, 2017, s. 78). Buna rağmen hiçbir yılda Türkiye, küresel DYY hacminden almayı hedeflediği pay olan %1.5'i yakalayamamıştır. Bu hedefe en yakın pay %1.4 ile 2006 yılındadır. Bununla birlikte 2007 yılı yaklaşık 22 milyar ile en çok DYY girişi olan yıl olmasına karşın, yine hedef yakalanamamıştır. 2009 ve 2010 yıllarında DYY girişlerindeki ciddi düşüşün temel nedeni, 2008 yılı küresel ekonomik krizinin etkileri olarak belirtilmektedir. 2011 yılı itibariyle 16.2 milyar \$ ile toparlanma işareti veren DYY girişleri, 2012 yılında yaklaşık %15 azalarak 13.7 milyar \$ seviyesine düşmüş, sonrasındaki iki yıl durgun bir seyir izlemiştir. 2015 yılında oldukça hızlı bir yükseliş gösteren DYY girişleri 19 milyar \$'ı aşarken, 2016 yılındaki Brunson krizi ve uluslararası yaptırımlar neticesinde hızla azalarak 2018 yılında 12.5 milyar \$'a inmiştir. 2019 ve 2020 yıllarında pandemi koşulları nedeniyle tüm dünyada DYY'ler azaldığı gibi Türkiye'de de azalmış, buna rağmen birçok ülke özellikle 2020 yılında kapanırken Türkiye bu tür kısıtlamaları gevşettiği için küresel DYY girişlerindeki payı yükselmiştir.

Küreselleşme ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi

Küreselleşmeyle birlikte artan doğrudan yabancı yatırımların başlangıcının sömürgecilik dönemine (özellikle İngiltere'nin 1800'lü yılların başındaki sömürgecilik faaliyetlerine) kadar gittiği belirtilmektedir. Bununla birlikte 19. yüzyıl boyunca sanayileşmiş batılı ülkeler sermaye birikimlerini diğer ülkelerde en fazla kâr sağlayacak alanlara yönlendirmişlerdir. 20. yüzyılda ise DYY açısından dönüm noktası olarak İkinci Dünya Savaşı gösterilmektedir. Nitekim uluslararası yatırımlar İkinci Dünya Savaşı'na kadar daha çok portföy yatırımları şeklinde gerçekleşirken, savaş sonrasında yoğunlukla DYY'ler yapılmaya başlanmıştır. 1950'li yıllardan sonra çok uluslu şirketlerin küresel ekonomi üzerindeki etkileri giderek artmaya başlamış, 1970'lerden sonra ise DYY'ler ekonomik entegrasyonda daha belirgin bir rol oynamışlardır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise yabancı sermaye stoku önemli ölçüde artmış, küresel şirket birleşmeleri ve satın almaları sonucunda yüksek teknoloji üretim hacmi yükselmiş ve gelişen bilgi teknolojilerinin uluslararası kuruluşlar üzerindeki etkisi, yabancı sermaye yatırımlarına yön veren temel etkenlerden biri olmuştur (Demir ve Altıntaş, 2018, s. 85-86).

Küreselleşme ülke sınırlarının öneminin azalmasına ve para birimi kısıtlamalarının kaldırılmasına, ticaretin serbestleştirilmesine ve teknolojik ilerlemelerin yayılmasına olanak sağlayarak DYY kararlarını kolaylaştırmakta, bununla birlikte verimli, daha az riskli ve maliyetli projeler için fırsatlar meydana getirmektedir. Öte yandan DYY, ev sahibi ülkenin küresel ekonomik entegrasyonunun gelişiminde kilit bir rol oynamaktadır. Ayrıca küreselleşme sadece dünya çapında DYY hacmini artırmakla kalmamakta, aynı zamanda GOÜ'lerin bu yatırımlardan yüksek oranlarda faydalanması için de bir fırsat sunmaktadır (Bitzenis, 2012, s. 18). DYY hem yatırım yapan firmalara hem de ev sahibi ülkelere küreselleşmenin de yayılmasıyla birlikte birçok katkıda bulunmaktadır. Küreselleşmenin meydana getirdiği rekabetçi ortam firmaları ülke dışına iten temel etkenlerden biridir. Rekabetçi ortam içindeki firmalar yatırımlarını diğer ülkelere daha düşük maliyet ve daha yüksek kâr amacıyla yönlendirmektedirler (Güzel vd., 2017, s. 183). Küreselleşmenin sunmuş olduğu bu tür fırsatlardan oldukça iyi bir biçimde faydalanan özellikle çok uluslu şirketler satın alma ve birleşmeler yoluyla küresel pazarlara girmeye çalışmaktadırlar (Kumar, 2000, s. 2856).

Satın alma ve birleşmeler yoluyla yapılan DYY'ler bir taraftan küreselleşmenin derinleşmesini tetiklerken aynı zamanda küreselleşmenin ekonomideki bir yansıması olarak görülmektedir. Öte yandan DYY'lerin az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yakınlaşmasında ve dolayısıyla yeni bir dünya ekonomik düzeninin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir (Chirilă-Donciu, 2013, s. 178-179).

Literatür İncelemesi

Küreselleşme ve doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin literatür oldukça sınırlıdır. Bu değişkenlerin yer aldığı çalışmaların çoğu küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine veya DYY'lerin temel belirleyicilerine odaklanmaktadır. Bu bölümde, küreselleşme ile DYY arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara yer verilerek konuya ilişkin bir literatür taraması sunulacaktır. Küreselleşmenin DYY'ler üzerindeki etkisini araştıran çalışmaların geçmişi nispeten yeni olup, 2000'li yıllar itibarıyla yoğunlaşmaya başlamıştır. Öncü çalışmalarda küreselleşme değişkenini temsil etmek üzere ağırlıklı olarak dış açık değişkeninin kullanıldığı; dış ticaret hacmi, ithalat, ihracat ve dış borç gibi değişkenlerin ise daha az kullanıldığı görülmüştür.

Küreselleşme değişkenini temsilen dış açık değişkenin kullanıldığı çalışmalara bakıldığında dış açık ile DYY'ler arasında çoğunlukla pozitif yönlü bir ilişki ve/veya nedensellik ilişkisi bulan çalışmaların (Sun vd., 2002; Chakrabarti, 2001; Janicki ve Wunnava, 2004; Botric ve Škuflic, 2006; Mina, 2007; Demirhan ve Masca, 2008; Constant ve Yaoxing, 2010; Leitão, 2010; Vijayakumar vd., 2010; Seyoum vd., 2014; Arık vd., 2014; Kariuki, 2015; Hoang ve Bui, 2015; Majavu ve Kapingura, 2016; Lucke ve Eichler, 2016; Abdella vd., 2018; Asongu vd., 2018; Şit, 2019; Canh vd., 2020; Eissa ve Elgammal, 2020; Ayla, 2020; Belke ve Özturgut, 2020; Azam ve Haseeb, 2021; Aromasodun, 2022) olduğu belirlenmiştir. Dış açık ile DYY'ler arasında negatif yönlü olan ve/veya istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edemeyen çalışmalar (Nunnenkamp, 2002; Naudé ve Krugell, 2007; Ivar ve Kolstad, 2008; Özcan ve Arı, 2010; Wafure ve Nurudeen, 2010; Alam ve Shah, 2013; Blonigen ve Piger, 2014; Rodríguez-Pose ve Cols, 2017; Sasana ve Fathoni, 2019; Hoang vd., 2022) ise oldukça azdır.

Küreselleşme konusunda Dreher (2006) tarafından tanıtılan KOF Küreselleşme Endeksi sonrası çalışmalar, küreselleşmeyi temsilen bu endeksin kullanımına yoğunlaşmıştır. Dreher vd. (2008) çalışmasında bu endeks yenilenecek küreselleşmenin farklı boyutları (de facto ve de jure ölçümler) arasında ayrıma gidilmiştir (Gygli vd., 2019, s. 544). Sonrasında birkaç kez daha revize edilen endeks, bugün itibariyle 1970-2020 verilerini 203 ülke ve birçok ayrı sınıflandırma kapsamında sunmaktadır.

Küreselleşme ve DYY ilişkisinde KOF endeksinin kullanıldığı öncü çalışmalardan biri Amal vd. (2009)'dur. Bu çalışmada ekonomik ve kurumsal faktörlerin çok uluslu şirketlerin benimsediği yatırım stratejileri üzerindeki etkilerini Brezilya, Şili ve Meksika örneğinde panel veri analiziyle değerlendirmeye çalışmışlardır. 1995-2007 yılları arasındaki yıllık verilerin kullanıldığı bu çalışmada küreselleşmeyi temsilen kullanılan KOF endeksinin DYY'yi artıran güçlü bir faktör olduğu belirlenmiştir. Leitao (2012) ise bu çalışmanın modelinin oluşumunda temel alınan öncü çalışmalardandır. Seçili 33 ülke örneğinde 1990-2008 yıllık verileri ile statik ve dinamik panel yöntemlerinin kullanıldığı çalışmanın bulgularına göre küreselleşme arttıkça DYY akışı artmaktadır. Bahram ve Pahlavan (2015), 1990-2009 yılları arasında MENA üyesi seçilmiş ülkelerde küreselleşmenin DYY üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmada kurulan model panel birim kök, panel eşbütünlük ve GMM teknikleri kullanılarak tahmin edilmiştir. Araştırma sonuçları küreselleşme ile DYY arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca piyasa büyüklüğü endeksi, beşerî sermaye endeksi pozitif ve anlamlı bir etkiye sahipken, nüfus parametrelerinin DYY çekme üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır. Dima (2016), 1990-2014 döneminde Romanya'daki küreselleşme, DYY ve ticari açıklık eğilimini analiz etmektedir. Analiz bulgularına göre küreselleşme ile DYY arasında, ticari açıklık ile DYY arasında ve küreselleşme ile ticari açıklık arasında güçlü, pozitif ve istatistiksel olarak doğrulanmış bir bağlantı bulunmaktadır. Benzer şekilde Aluko vd. (2023), 1996-2016 dönemini kapsayan çalışmada artırılmış ortalama grup tahmincisi kullanarak 47 Afrika ülkesinde genel, de jure ve de facto küreselleşmenin DYY girişleri üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca küreselleşmenin boyutları kapsamında ise ekonomik ve politik küreselleşme DYY'yi anlamlı ve pozitif etkilerken, sosyal küreselleşme DYY'yi negatif etkilemesine rağmen istatistiki olarak anlamlı değildir.

Görüş vd. (2023), 1985-2018 yılları arasında 7 Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ülkesi (Endonezya, Laos, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam) için DYY girişleri ile ekonomik küreselleşme (de facto ve de jure) arasındaki nedensel bağlantıyı

araştırmaktadırlar. Çalışmada Konya panel bootstrap nedensellik testi ve Westerlund-Edgerton (2007) panel bootstrap eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları özellikle uzun vadede DYY girişleri ile ekonomik küreselleşme arasında çift yönlü Granger nedenselliği olduğu yönündedir. Bununla birlikte orta vadeli sonuçlar da çoğunlukla bu sonuçları desteklemiştir; ancak kısa vadeli bulgular ülkelerin çoğu için bu değişkenler arasındaki çift yönlü bağlantıyı doğrulayamamıştır. Latif vd. (2018), 2000-2014 yılları arasında BRICS ülkelerinde bilgi ve iletişim teknolojileri, DYY, küreselleşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, heterojenlik ve yatay kesit bağımlılığına karşı dayanıklı olan sabit etkili OLS, FMOLS, DOLS ve grup-ortalama tahminci tekniklerini kullanarak incelemiştir. Çalışmanın bulgularından biri küreselleşmeden DYY'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğudur. Benzer şekilde Akadiri ve Ajmi (2020), 1970-2014 yılları arasında 23 Sahra Altı Afrika ülkesinde DYY, küreselleşme, enerji kullanımı ve ekonomik kalkınma arasındaki nedensel ilişkiyi incelemiştir. Sembolik Transfer Entropisi (STE) nedensellik testinin kullanıldığı çalışmanın bulguları, nedenselliğin küreselleşmeden DYY'ye doğru olduğunu göstermektedir. Aluko vd. (2021), Dumitrescu-Hurlin panel Granger nedensellik testi yardımıyla Afrika'da DYY ile küreselleşme arasındaki nedensel ilişkiyi araştırmışlardır. 1996-2016 dönemi için 50 ülke örneklemindeki çalışmanın bulgularında küreselleşmeden DYY'ye doğru tek yönlü nedensellik kanıtı saptanmıştır. Ayrıca genel, sosyal ve politik küreselleşmeden DYY'ye doğru tek yönlü nedensellik kanıtları bulunurken, DYY'den ekonomik küreselleşmeye doğru da tek yönlü nedensellik kanıtı bulunmuştur. Çalışmanın sonucunda ülke düzeyinde nedensel ilişkiler açısından önemli farklılıkların varlığı da belirtilmiştir. Ayrıca Rashid vd. (2021), BRICS ülkeleri için net DYY girişleri ile küreselleşme endeksi arasındaki ilişkiyi 2000-2015 dönemindeki verileri kullanarak Dumitrescu-Hurlin panel Granger nedensellik testi, sabit etkiler modeli ve ARDL yöntemiyle incelemiştir. Analiz bulgularına göre uzun dönemde küreselleşmedeki artış DYY'yi artırmaktadır. Bununla birlikte küreselleşmeden net DYY girişlerine doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

Bojnec ve Fertó (2018), 22 OECD ülkesinde 2004-2008 yılları arasında panel veri analiziyle küreselleşmenin dışa doğru DYY üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın bulgularına göre genel, ekonomik ve sosyal küreselleşmenin artması DYY çıkışlarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde artırmaktadır. Buna karşın politik küreselleşme ise pozitif olmasına rağmen anlamlı değildir. Ayrıca yolsuzluk, kara para aklama ve bir ülkenin vergi cenneti statüsünün yanında ülkeler arası benzerlikler de DYY çıkışlarında önemli belirleyicilerdir. Mishra ve Jena (2019), 2001-2012 yılları arasında 4 büyük Asya ülkesinin (Çin, Hindistan, Singapur ve Kore Cumhuriyeti) bu ülkelere en fazla DYY akışı sağlayan Fransa, Almanya, Hollanda, İngiltere, ABD ve Japonya ile ikili DYY akışlarını temel çekim modeli yardımıyla incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre genel, ekonomik ve sosyal küreselleşme ile özgürlüğün artması DYY akışlarını artırırken, politik küreselleşme ile DYY arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca Modugu ve Dempere (2021), 1971-2017 döneminde DYY ile ekonomik, politik ve sosyal küreselleşme arasındaki uzun dönemli ilişkiyi Körfez İşbirliği Konseyi üyesi altı ülke (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Umman) örnekleminde incelemiştir. Panel FMOLS tahmincisini kullandıkları çalışmada *de jure* ekonomik ve sosyal küreselleşme değişkeni DYY girişlerini pozitif etkilerken, *de jure* politik küreselleşme değişkeni ise DYY girişlerini negatif etkilemiştir.

Arazmuradov (2011), 5 Orta Asya ülkesi (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan,

Türkmenistan, Özbekistan) örnekleminde SUR modelini kullanarak grup ve ülke bazlı analizler yapmıştır. Çalışma bulgularında grup bazında küreselleşme ile DYY arasında pozitif ve anlamsız; ülke bazında ise tüm ülkelerde istatistiki olarak anlamsız ve Tacikistan hariç diğer ülkelerde negatif bir etki tespit edilmiştir. Benzer şekilde Doğan ve Arslan (2016) ise Türkiye özelinde 1970-2012 yıllık verilerini kullanarak Türkiye'deki politik küreselleşmenin DYY üzerindeki etkisini Sınırsız Hata Düzeltme Modeli (Unrestricted Error Correction Model) yardımıyla analiz etmişlerdir. Analiz bulgularında politik küreselleşme ile DYY arasında kısa ve uzun dönemde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Görüş ve Karagöl (2022), 1995-2012 dönemi için 26 OECD ülkesinde çevre politikalarının DYY girişleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışma bulgularına göre DYY ile ekonomik küreselleşme, çevre politikası sıklık endeksi (EPS), brüt sermaye oluşumu ve reel döviz kuru uzun dönemde birlikte hareket etmektedirler. Ayrıca ARDL/PMG tahmincisine göre uzun dönemde sermaye oluşumu ve ekonomik küreselleşme DYY girişlerini artırırken; reel efektif döviz kuru, EPS ve piyasa dışı EPS bu girişleri azaltmaktadır. Bununla birlikte kısa dönemde ise ekonomik küreselleşme ve EPS, DYY girişlerini etkilememektedir. Emirmahmutoglu-Köse panel Granger nedensellik testi bulgularına göre ise küreselleşme ile DYY arasında nedensel bir ilişki tespit edilememiştir.

Bojnec ve Fertő (2017), 2004 ile 2008 yılları arasında içerisinde Türkiye'nin de yer aldığı 22 OECD ülkesinde küreselleşmenin dışa dönük DYY üzerindeki etkisini incelemek için panel düzeltilmeli standart hata (PCSE) modelini kullanmışlardır. Bulgular yatırım yapan ve yatırım alan ülkeler arasındaki ekonomik küreselleşmenin arttığını, yatırım yapan ve yatırım alan ülkeler arasındaki sosyal küreselleşmenin ise 22 OECD ülkesi arasındaki dışa dönük DYY akışlarını zayıflattığını göstermiştir. Literatürden oldukça farklılaşan Hintošová vd. (2016), Vişegrad ülkeleri (Macaristan, Slovakya, Polonya, Çekya) örnekleminde 2005-2015 döneminde havuzlanmış EKK (pooled OLS) tekniğini kullanarak küreselleşmenin ve iş ortamı kalitesinin DYY çekmedeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmanın bulgularına göre küreselleşmenin artması DYY akışını azaltmaktadır. Yazarlar bu durumu, yatırım yapılan ülkenin küreselleşmesindeki artışının burayı daha zorlayıcı bir pazar haline getirmesi yanında; daha vasıflı işgücü, daha yüksek ücret talebi, daha fazla rekabet vb. faktörlerin yabancı yatırımcıların pazara girmekten kaçınmasına yol açabildiğini belirterek açıklamışlardır.

Veri, Yöntem ve Bulgular

Veri

Bu çalışma Türkiye'de küreselleşmenin doğrudan yabancı yatırım girişleri üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın kapsam ve dönemi veri kısıtı dolayısıyla 1973-2020 olarak incelenebilmiştir. Çalışmada yıllık veriler kullanılmış olup tüm değişkenler logaritmik formdadır. Modelde kullanılan küreselleşme değişkeni KOF Enstitüsü'nden temin edilirken, diğer tüm makroekonomik değişkenler Dünya Bankası veri setinden temin edilmiştir. Çalışmada kurulan regresyon modeli Leitao (2012)'den hareketle aşağıdaki eşitlik (1) de gösterilmektedir:

$$LFDIt = \beta_0 + \beta_1LKOFt + \beta_2LGDPt + \beta_3LTOPt + \beta_4LINFt + ut \quad (1)$$

Aşağıdaki Tablo 1' de çalışmada yer alan değişkenlerin kısaltmaları, açıklamaları ve kaynakları sunulmaktadır:

Tablo 1. Değişken ve Kaynakları

LKOF	KOF küreselleşme endeksi, genel	KOF Enstitüsü
LFDI	Doğrudan yabancı yatırım, net akış (GSYH %)	Dünya Bankası
LGDP	Kişi başına GSYH (2015 \$, sabit fiyatlarla)	Dünya Bankası
LTOP	Dışa açıklık (gayrisafi yurtçi hasıla yüzdesi)	Dünya Bankası
LINF	Enflasyon, tüketici fiyat endeksi (yıllık %)	Dünya Bankası

Yöntem

Ampirik bir çalışmada güvenilir sonuçlara ulaşabilmek amacıyla değişkenler arasındaki ilişkinin analiz sürecinde öncelikle birim kök sınaması yapılmalıdır. Dolayısıyla bu çalışmada literatürde en çok tercih edilen birim kök sınamalarından olan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1981) ve Philips-Perron (PP) (1988) testleri tercih edilmiştir. İlk olarak ADF testinin regresyon modelinin sabit terimli ve trendli hali aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \beta_t + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (2)$$

Buradaki olasılık değeri %5'ten küçükse H_0 hipotezi %5 reddedilir ve karar serilerin durağan olduğu yönündedir. ADF testinin genişletilerek oluşturulmuş versiyonu ise Philips-Perron (1988) testidir. PP testinin heteroskedastik ve zayıf otokorelasyon benzeri sorunlara karşı daha güvenilir sonuçlar verdiği ileri sürülmektedir. PP testi için ise geliştirilen regresyon denklemi şu şekildedir:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 + Y_{t-1} + \beta_2 + (T - N/2) + u_t \quad (3)$$

Bu denklemdeki T , modeldeki gözlem sayısını belirtirken, u_t ise hata terimlerinin dağılımını ifade etmektedir. Buradaki u_t hata teriminin beklenen ortalaması sıfıra eşittir (Tari, 2010, s. 400).

Çalışmada yöntem olarak kullanılan ARDL yaklaşımının (Pesaran ve Shin, 1999); (Pesaran vd., 2001) tercih edilme sebepleri, hem farklı durağanlık seviyelerinde bulunan değişkenlerin kullanımına izin vermesi hem de küçük ve sonlu örneklem büyüklüğü halinde nispeten daha etkili sonuçlar vermesidir. Ayrıca bu yaklaşımla doğrusal dönüşümler kullanılarak dinamik hata düzeltme modelleri de türetilmektedir (Günaydın ve Çetin, 2015, s. 26). ARDL yaklaşımının kısıtsız hata düzeltme modelinin bu çalışmaya uyarlanmış versiyonu aşağıdaki gibidir:

$$\Delta LFDI_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \sigma_{1i} \Delta LFDI_{t-i} + \sum_{i=0}^k \beta_{2i} \Delta LKOF_{t-i} + \sum_{i=0}^k \delta_{3i} \Delta LGDP_{t-i} + \sum_{i=0}^k \pi_{4i} \Delta LTOP_{t-i} + \sum_{i=0}^k \phi_{5i} \Delta LINF_{t-i} + \delta_{1i} LFDI_{t-1} + \delta_{2i} LKOF_{t-1} + \delta_{3i} LGDP_{t-1} + \delta_{4i} LTOP_{t-1} + \delta_{5i} LINF_{t-1} + u_t \quad (4)$$

Burada eşitlik 4'te Δ birinci fark operatörünü; α_0 sabit terimi; $\sigma_1, \beta_2, \delta_3, \pi_4$ ve ϕ_5 terimleri kısa dönem katsayılarını belirtirken; $\delta_1, \delta_2, \delta_3, \delta_4, \delta_5$ uzun dönem katsayılarını ve u_t hata terimini belirtmektedir.

Bu aşamadan sonra uzun dönemli bir ilişkinin varlığını sınamak amacıyla F testi uygulanır. F testi sınaması sonucu ortaya çıkan sonuçlar Pesaran vd. (2001)'de gösterilen kritik değerlerden büyükse, kısa dönemli ilişkiyi sınamak amacıyla eşitlik 4'teki denkleme hata düzeltme terimi eklenir. Bu süreçte yeni denklem aşağıdaki 5 numaralı eşitlikteki gibidir:

$$\Delta LFDI_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \sigma_{1i} \Delta LFDI_{t-i} + \sum_{i=0}^k \beta_{2i} \Delta LKOF_{t-i} + \sum_{i=0}^k \delta_{3i} \Delta LGDP_{t-i} + \sum_{i=0}^k \pi_{4i} \Delta LTOP_{t-i} + \sum_{i=0}^k \phi_{5i} \Delta LINF_{t-i} + \delta_{1i} LFDI_{t-1} + \delta_{2i} LKOF_{t-1} + \delta_{3i} LGDP_{t-1} + \delta_{4i} LTOP_{t-1} + \delta_{5i} LINF_{t-1} + \delta_{6i} ECT_{t-1} + u_t \quad (5)$$

Eşitlik 5'te gösterilen ECT_{t-1} terimi hata düzeltme terimi, δ_6 ise bu terimin katsayısıdır. Eğer δ_6 katsayısı istatistiki olarak anlamlı ve negatif bir değere sahip ise değişkenlerin kısa dönemde maruz kaldıkları bir şokun uzun dönemde ne kadar sürede tekrar dengeye geleceğini gösterir.

Bulgular

Türkiye'de küreselleşmenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada ilk olarak serilerin durağanlığına ilişkin birim kök sınamaları yapılmıştır. ADF ve PP birim kök sınaması sonuçları aşağıdaki Tablo 2'de gösterilmektedir:

Tablo 2. ADF ve PP Birim Kök Testleri Sonuçları

Değişkenler	ADF		PP		Karar	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend	I ₀	I ₁
<i>Seviye Değeri</i>						
<i>LFDI</i>	-1.2445	-3.1538	-1.5664	-1.4737		
<i>LKOF</i>	-1.6800	-0.2826	-1.7125	-0.1894		
<i>LGDP</i>	0.2814	-2.1011	0.3095	-2.1011		
<i>LTOP</i>	-5.8204*	-4.9582*	-1.5049	-3.5738**	√	
<i>LINF</i>	-1.2741	-2.3437	-1.3408	-2.3712		
<i>Birinci Farklar</i>						
$\Delta LFDI$	-5.7636*	-5.6954*	-9.7785*	-9.6621*		√
$\Delta LKOF$	-6.4119*	-6.7370*	-6.4264*	-6.7394*		√
$\Delta LGDP$	-6.5341*	-6.5365*	-6.5329*	-6.5823*		√
$\Delta LTOP$	-2.4031	-2.7580	-7.0074*	-5.9141*		
$\Delta LINF$	-6.2237*	-6.2021*	-6.2124*	-6.1900*		√

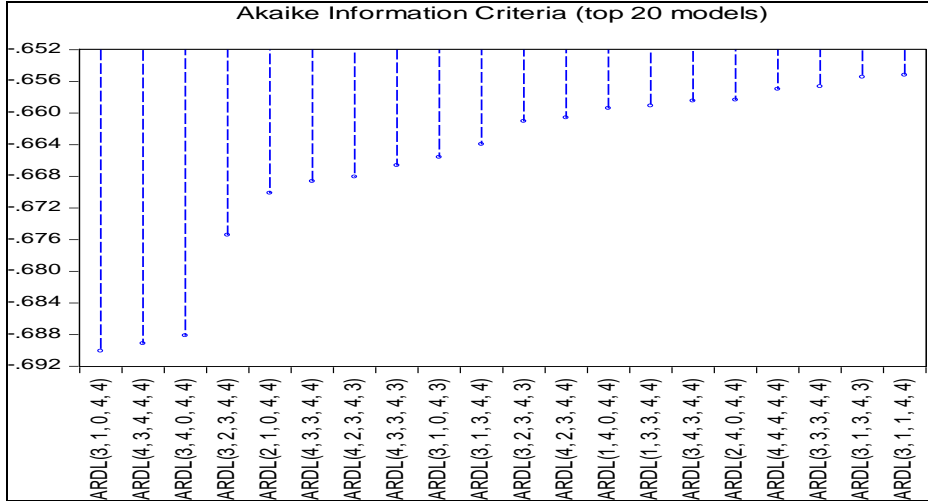
Not: (* ve **) işaretleri, değişkenlerin sırasıyla %1 ve %5 önem düzeylerinde durağan olduklarını ifade etmektedir.

Yukarıdaki Tablo 2 incelendiğinde, *LTOP* değişkeninin kendi düzeyinde (I₀), diğer tüm değişkenlerin birinci fark (I₁) düzeyinde durağan oldukları görülmektedir. Serilerin farklı seviyelerde durağanlık göstermesi değişkenler arasında olası eşbütünlük ilişkisinin tespitinde ARDL yaklaşımının kullanımına imkân vermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada eşbütünlük ilişkisinin tespitinde uygulanan ARDL sınır testi bulguları aşağıdaki Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. ARDL Sınır Testi Bulguları

Fonksiyonel Model	ARDL			F- istatistiği
	Modeli	k		
$LFDI_t = f(LKOF_t, LGDP_t, LTOP_t, LINF_t)$	(3,1,0,4,4)	4		4.109
Kritik Değerler				
	%1	%2,5	%5	%10
I ₀	3.29	2.88	2.56	2.2
I ₁	4.37	3.87	3.49	3.09

Tablo 3'te gösterilen sınır testi sonucundaki F-istatistiğinin (4.109) değerinin, %5 anlamlılık düzeyinde kritik değerlerin üst sınırlarından daha büyük olduğu görülmektedir. Bu durum modeldeki değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünlüşme ilişkisinin var olduğunu kanıtlamaktadır.

Şekil 3. Akaike bilgi kriterine göre en iyi 20 model

Yukarıdaki Şekil 3'te Akaike bilgi kriterine göre en iyi 20 model gösterilmektedir. Bu sonuca göre en iyi (3,1,0,4,4) modelidir. Aşağıdaki Tablo 4'te ise (3,1,0,4,4) ARDL modeli tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. ARDL Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Stand. Hata	t-istatistik	Olasılık*
LFDI1(-1)	0.296382	0.122429	2.420849	0.0225
LFDI1(-2)	0.216309	0.119370	1.812082	0.0811
LFDI1(-3)	-0.139952	0.103592	-1.350994	0.1879
LKOF	7.151566	3.656293	1.955961	0.0609
LKOF(-1)	-7.065357	3.361114	-2.102087	0.0450
LGDP3	0.306554	0.752209	0.407538	0.6868
LOP	0.042452	0.470107	0.090304	0.9287
LOP(-1)	0.899386	0.647310	1.389419	0.1761
LOP(-2)	-0.475800	0.673531	-0.706427	0.4860
LOP(-3)	-1.519656	0.669301	-2.270512	0.0314
LOP(-4)	2.073809	0.482554	4.297570	0.0002
LINF	-0.258239	0.184500	-1.399674	0.1730
LINF(-1)	0.269529	0.268108	1.005299	0.3237
LINF(-2)	-0.718088	0.262138	-2.739347	0.0108
LINF(-3)	0.251766	0.268343	0.938223	0.3564
LINF(-4)	0.287608	0.205637	1.398620	0.1733
C	-2.859889	2.264129	-1.263130	0.2173
R ²	0.951			
Adj-R ²	0.922			

Not: Optimal gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ile belirlenmiştir.

Tablo 4'te yer alan (3,1,0,4,4) modelinin sonuçları incelendiğinde, modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 katsayısının 0.951 olduğu görülmektedir. Bu sonuç modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni yaklaşık %95 oranında açıkladığını ifade etmektedir. ARDL modeli tahmin bulguları kullanılarak elde edilen eşbütünleşik değişkenler arasındaki uzun dönem katsayıları ise aşağıdaki Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. ARDL Testi Uzun Dönem Katsayıları

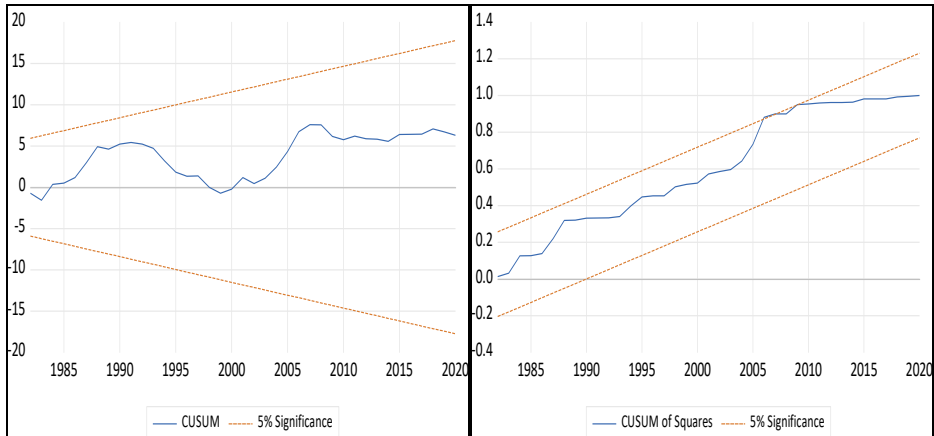
Değişkenler	Katsayı	Olasılık
Bağımlı Değişken: LFDI		
LKOF	0.137438	0.0118
LGDP	0.488719	0.0000
LTOP	1.626422	0.0000
LINF	-0.266914	0.0000
C	-4.559331	0.0000

Yukarıdaki Tablo 5'e göre tüm değişkenler istatistiki olarak anlamlıdır. Küreselleşme (LKOF), ekonomik büyüme (LGDP) ve dış açık (LTOP) değişkenlerinin artması doğrudan yabancı yatırım girişlerini (LFDI) artırırken, enflasyonun (LINF) artması ise doğrudan yabancı yatırım girişlerini azaltmaktadır.

Tablo 6. Diagnostik Test Sonuçları

Diagnostik Testler	F-istatistiği	Olasılık
Serial – LM	1.258131	0.3016
Değişen Varyans	1.357239	0.2373
Ramsey Reset	1.208437	0.2817
Jarque – Bera	0.093496	0.9543

Tablo 6'da gösterilen diagnostik test sonuçlarına göre, olasılık değerlerinin 0.10'dan büyük olmaları kurulan modelde otokorelasyon, değişen varyans ve spesifikasyon hatası olmadığını ve kalıntıların normal dağıldığını ifade etmektedir. Ayrıca aşağıdaki Şekil 4'e göre ise CUSUM testlerinin de istikrarlı olmaları sebebiyle serilerin parametre tahmininin istikrar koşulunu sağladığı görülmektedir.

Şekil 4. CUSUM ve CUSUMQ test sonuçları

Aşağıdaki Tablo 7’de ise kısa dönem ARDL modeli ve hata düzeltme modeli tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 7. Kısa Dönem ARDL ve Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişken	Katsayı	Stand. Hata	t-istatistik	Olasılık
C	-2.859889	0.542543	-5.271264	0.0000
D(LFDI1(-1))	-0.076357	0.112009	-0.681708	0.5012
D(LFDI1(-2))	0.139952	0.090796	1.541391	0.1349
D(LKOF)	7.151566	2.794359	2.559287	0.0164*
D(LOP)	0.042452	0.384126	0.110517	0.9128
D(LOP(-1))	-0.078353	0.411817	-0.190261	0.8505
D(LOP(-2))	-0.554153	0.410389	-1.350309	0.1881
D(LOP(-3))	-2.073809	0.397914	-5.211707	0.0000*
D(LINF)	-0.258239	0.159995	-1.614043	0.1181
D(LINF(-1))	0.178714	0.157511	1.134616	0.2665
D(LINF(-2))	-0.539374	0.159295	-3.386003	0.0022*
D(LINF(-3))	-0.287608	0.167817	-1.713818	0.0980
ECT(-1)*	-0.627261	0.118338	-5.300580	0.0000*
R ²	0.783			
Adj-R ²	0.709			

Yukarıdaki Tablo 7’ye göre hata düzeltme katsayısını temsil eden *ECT(-1)* terimi negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuç hata düzeltme modelinin çalıştığını göstermektedir. Bununla birlikte kısa dönemde küreselleşme, ekonomik büyüme, dış açık ve enflasyondan kaynaklanan şokların yaklaşık %63’ünün bir dönem içerisinde telafi edildiğini ve uzun dönemde tekrar dengeye gelineceğini ifade etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Ekonomik, sosyal ve siyasi reformların genişlemesinin yanında teknolojiye ve ulaşımda yaşanan gelişmelerin etkisiyle dünyada hızla yayılan küreselleşme, aynı zamanda doğrudan yabancı yatırım kararlarını kolaylaştırarak yatırımların daha etkin olmasına, belirsizlik ve riskleri azaltarak daha az maliyetli olmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla küreselleşme yatırım yapan firmalara birçok avantaj sağladığı gibi yatırımı alacak ülkelere de çok sayıda fırsat sunmaktadır. Bu tür fırsatlardan yararlanmak isteyen ülkeler doğrudan yabancı yatırımları kendilerine çekmenin yollarını aramaktadırlar. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırım yoluyla başta sermaye miktarı olmak üzere istihdam seviyesi, çıktı miktarı, ürün çeşitliliği, bilgi akışı ve teknoloji seviyesi gibi birçok alanda artışlar görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin tasarruf, sermaye ve çıktı açıklarının yüksek boyutlarda olması bu tür yatırımlara olan ihtiyacı artırmaktadır.

Türkiye’de küreselleşmenin doğrudan yabancı yatırım girişleri üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlayan bu çalışmada 1973-2020 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Küreselleşmeyi temsilen kullanılan KOF endeksinin bölgeler kapsamında yayınlanmıyor oluşu bu çalışmanın temel kısıtıdır. Bu çalışmada Leitao (2012)’den hareketle kurulan modelde doğrudan yabancı yatırım girişleri (LFDI) bağımlı değişken iken küreselleşme endeksi (LKOF), kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla (LGDP), dış açık (LTOP) ve enflasyon (LINF) bağımsız değişkenlerdir. Birim kök testleri sonucunda serilerin farklı

seviyelerde durağanlıklarının tespitinin ardından seriler arasında eşbütünleşme ilişkisini sınamak amacıyla ARDL yaklaşımı uygulanmıştır. ARDL sınır testi bulgularına göre seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Eşbütünleşme tahminci katsayılarına yönelik yapılan uzun dönemli analiz sonucunda tüm değişkenler istatistiki olarak anlamlı olmakla birlikte LKOF'taki %1'lik artış LFDI'yı %0.14 artırırken, LGDP'deki %1'lik artış %0.49, LTOP'taki artış ise %1.63 artırmaktadır. Son olarak LINF'teki %1'lik artış ise diğer değişkenlerden farklılaşarak LFDI'yı %0.27 azaltmaktadır. Kısa dönemli analiz çerçevesinde uygulanan hata düzeltme modeli sonuçlarına göre ise küreselleşme, ekonomik büyüme, dış açık ve enflasyondan kaynaklanan şokların yaklaşık %63'ünün bir dönem içerisinde telafi edildiği ve uzun dönemde tekrar dengeye gelineceği tespit edilmiştir. Çalışmanın bulguları küreselleşme ile DYY arasındaki ilişkiyi araştıran Amal (2009), Leita (2012), Dima (2016), Rashid vd. (2021) gibi önceki literatürdeki birçok çalışma ile uyumludur.

Ülkelerin ekonomik ve kalkınmalarında önemli bir faktör olan doğrudan yabancı yatırımları daha fazla çekebilmek adına hükümetlerin ulusal şirket ve yatırımcılarını göz ardı etmeden, yabancı yatırımcılar için güvenli bir ortamın yanında ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda daha fazla reform ve fırsatlar sunmaları gerekmektedir. Bu tür avantajlar yatırımcı açısından önemle takip edilmekte ve yatırım yapılacak bölgenin seçiminde kilit bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkeler kalkınma süreçlerini tamamlayamadıkları için ülke içerisinde bölgesel kalkınma farklılıkları da oldukça yüksektir. İlerleyen süreçte ülkelere ilişkin küreselleşmenin bölgesel verilerin sunulmasıyla birlikte gelecek araştırmacılar küreselleşme ve doğrudan yabancı yatırım ilişkisinde bölgesel etkileri de ortaya koyabilirler. Böylelikle bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesine yardımcı olabilirler.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Ithenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Ithenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

- Abdella, A. B., Naghavi, N., & Fah, B. C. (2018). The Effect of Corruption, Trade Openness and Political Stability on Foreign Direct Investment: Empirical Evidence from BRIC Countries. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 5(3), 32-38.
- Akadiri, S. S., & Ajmi, A. N. (2020). Causality Relationship Between Energy Consumption, Economic Growth, FDI, and Globalization in SSA Countries: A Symbolic Transfer Entropy Analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, 27, 44623-44628.
- Alam, A., & Shah, S. Z. (2013). Determinants of Foreign Direct Investment in OECD Member Countries. *Journal of Economic Studies*, 40(4), 515-527.
- Aluko, O. A., Chen, G. S., & Opoku, E. E. (2023). Is Foreign Direct Investment Globalization-Induced or a Myth? A Tale of Africa. *International Journal of Finance & Economics*, 28(3), 2651-2663.
- Aluko, O. A., Ibrahim, M., & Atagbuzia, M. O. (2021). On the Causal Nexus between FDI and Globalization: Evidence from Africa. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 30(2), 203-223.
- Amal, M., Raboch, H., & Tomio, B. T. (2009). Strategies and Determinants of Foreign Direct Investment (FDI) from Developing Countries: Case Study of Latin America. *Latin American Business Review*, 10(2-3), 73-94.
- Arazmuradov, A. (2011). Foreign Aid, Foreign Direct Investment and Domestic Investment Nexus in Landlocked Economies of Central Asia. *Munich Personal RePEc Archive*, 1-24. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/36958/> adresinden alındı.
- Arık, Ş., Akay, B., & Zambak, M. (2014). Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler: Yükselen Piyasalar Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 97-110.
- Aromasodun, O. M. (2022). Determinants of FDI Inflows to West Africa: Prospects for Regional Development and Globalization. *BRICS Journal Of Economics*, 3(1), 27-51.
- Asongu, S., Akpan, U. S., & Isihak, S. R. (2018). Determinants of Foreign Direct Investment in Fast-Growing Economies: Evidence from the BRICS and MINT Countries. *Financial Innovation*, 4(1), 1-17.
- Aydemir, C., Arslan, İ., & Uncu, F. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 69-104.
- Ayla, D. (2020). E7 Ekonomilerinde Net Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri. *International Congress of Management, Economy and Policy* (s. 12-26). İstanbul: ICOMEP' 20.
- Aytemiz, S. (2009). Küreselleşme Koşullarında Dünya Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Yatırımlara Genel Bir Bakış. *Toplum ve Demokrasi*, 3(1), 189-202.
- Azam, M., & Haseeb, M. (2021). Determinants of Foreign Direct Investment in BRICS- Does Renewable and Non-Renewable Energy Matter? *Energy Strategy Reviews*, 35, 1-10.
- Bahram, J. I., & Pahlavan, M. (2015). The Impact of Globalization on Attracting Foreign Direct Investment in Selected MENA Countries by Using GMM. *Journal Of Economics and Regional Development*, 21(8), 205-226.

Belke, M., & Özturgut, R. (2020). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülkeye Özgü Belirleyicileri: Yükselen Piyasa Ekonomileri İçin Panel Veri Analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 12-26.

Bitzenis, A. (2012). Globalization and Foreign Direct Investment. A. Bitzenis, V. Vlachos, & P. Papadimitriou içinde, *Mergers and Acquisitions as the Pillar of Foreign Direct Investment* (s. 9-24). New York: Palgrave Macmillan.

Blonigen, B., & Piger, J. (2014). Determinants of Foreign Direct Investment. *Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne d'Économique*, 47(3), 775-812.

Bojnec, Š., & Fertő, I. (2017). Effects of Globalization and Corruption on the Outward FDI in OECD Countries. *Ekonomický Časopis*, 65, 201-219.

Bojnec, Š., & Fertő, I. (2018). Globalization and Outward Foreign Direct Investment. *Emerging Markets Finance & Trade*, 54, 88-99.

Botric, V., & Škuflic, L. (2006). Main Determinants of Foreign Direct Investment in the Southeast European Countries. *Transition Studies Review*, 13, 359-377.

Bulut, E., & Coşkun, Ç. (2015). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yerli Yatırımlar Üzerine Etkileri: Türkiye Uygulaması. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 1-27.

Calvert, J., & Pickup, M. (2016). The Politics of Investment in the Americas: Canada, Brazil, and the (Post-) Neoliberal State. *Canadian Foreign Policy Journal*, 22(2), 199-216.

Canh, N. P., Binh, N. T., Thanh, S. D., & Schinckus, C. (2020). Determinants of Foreign Direct Investment Inflows: The Role of Economic Policy Uncertainty. *International Economics*, 161, 159-172.

Chakrabarti, A. (2001). The Determinants of Foreign Direct Investments: Sensitivity Analyses of Cross-Country Regressions. *Kyklos*, 54(1), 89-114.

Chirilă-Donciu, E. (2013). Globalization and Foreign Direct Investments. *CES Working Papers*, 5(2), 177-186.

Constant, N. B., & Yaoxing, Y. (2010). The Relationship between Foreign Direct Investment, Trade Openness and Growth in Cote d'Ivoire. *International Journal of Business and Management*, 5(7), 99-107.

Demir, D., & Altıntaş, H. (2018). Küreselleşme, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki: Dinamik Panel Veri Yaklaşımı. *Proceedings of 4 th SCF International Conference on "Economics and Social Impacts of Globalization" and "Future Turkey-European Union Relations"*, (s. 84-102). Nevşehir.

Demirhan, E., & Masca, M. (2008). Determinants of Foreign Direct Investment Flows to Developing Countries: A Cross-Sectional Analysis. *Prague Economic Papers*, 4, 356-369. doi:DOI: 10.18267/j.pep.337

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with A Unit Root. *Econometrica*, 49, 1057-1072.

Dima, S. (2016). Globalisation, Trade Openness and Foreign Direct Investment in Romania. *Studia Universitatis Vasile Goldiș, Arad-Seria Științe Economice*, 26(4), 41-53.

- Doğan, C., & Arslan, Ü. (2016). Political Globalization and Foreign Direct Investment Inflows in Turkey. *International Journal of Business and Social Research*, 6(5), 43-48.
- Dreher, A. (2006). Does Globalization Affect Growth? Evidence from a New Index of Globalization. *Applied Economics*, 38(10), 1091-1110.
- Dreher, A., Gaston, N., & Martens, P. (2008). *Measuring Globalisation - Gauging Its Consequences*. New York: Springer.
- Dunning, J. H., & Narula, R. (2004). *Multinationals and Industrial Competitiveness: A New Agenda*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Eissa, M. A., & Elgammal, M. M. (2020). Foreign Direct Investment Determinants in Oil Exporting Countries: Revisiting the Role of Natural Resources. *Journal of Emerging Market Finance*, 19(1), 1-33.
- Gómez-Baggethun, E., Groot, R. d., Lomas, P. L., & Montes, C. (2010). The History of Ecosystem Services in Economic Theory and Practice: From Early Notions to Markets and Payment Schemes. *Ecological Economics*, 69(6), 1209-1218.
- Görüş, M. Ş., & Karagöl, E. T. (2022). Environmental Policy and FDI Inflows: Evidence from OECD Countries. A. Rafay içinde, *Handbook of Research on Energy and Environmental Finance 4.0* (s. 397-423). Hershey PA: IGI Global.
- Görüş, M. Ş., Yılanca, V., & Kongkuah, M. (2023). FDI Inflows-Economic Globalization Nexus in ASEAN Countries: The Panel Bootstrap Causality Test Based on Wavelet Decomposition. *Asia-Pacific Financial Markets*, 30, 339-362.
- Güllü, İ., & Kılıç, N. Ö. (2017). An Evaluation on the Attractiveness of Turkish Economy in Terms of Foreign Direct Investments. *European Journal of Sustainable Development Research* 2, 70-79.
- Günaydın, D., & Çetin, M. (2015). Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 17-34.
- Güzel, E., Arslan, Ü., & Suadiye, G. (2017). Küreselleşme ve Yabancı Doğrudan Yatırımlar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Mediterranean International Conference on Social Sciences* (s. 181-187). Podgorica: UDG.
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N., & Sturm, J. E. (2019). The KOF Globalisation Index—Revisited. *The Review of International Organizations*, 14, 543-574.
- Hintošová, A. B., Kubíková, Z., & Ručinský, R. (2016). Does Quality of Business Environment Influence Foreign Direct Investment Inflows? A Case of Central European Countries. *Central European Journal of Management*, 3(1), 5-13.
- Hoang, H. H., & Bui, D. H. (2015). Determinants of Foreign Direct Investment in ASEAN: A Panel Approach. *Management Science Letters*, 5(2), 213-222.
- Hoang, H. H., Huynh, C. M., Duong, N. M., & Chau, N. H. (2022). Determinants of Foreign Direct Investment in Southern Central Coast of Vietnam: A Spatial Econometric Analysis. *Economic Change and Restructuring*, 55, 285-310.
- Hosseini, H. (2005). An Economic Theory of FDI: A Behavioral Economics and Historical Approach. *The Journal of Socio-Economics*, 34(4), 528-541.

Janicki, H. P., & Wunnava, P. V. (2004). Determinants of Foreign Direct Investment: Empirical Evidence from EU Accession Candidates. *Applied Economics*, 36(5), 505-509.

Kariuki, C. (2015). The Determinants of Foreign Direct Investment in the African Union. *Journal of Economics, Business and Management*, 3(3), 346-351.

Karkar, Y. N. (1964). *Railway Development in the Ottoman Empire: 1856-1914, An Economic Interpretation*. Michigan: Indiana University.
<https://www.proquest.com/docview/302131625?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true> adresinden alındı

Koç, M. B. (2020). Osmanlı Devleti Döneminde Antalya Demiryolu Hattı Projesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 36(102), 1-36.

Kolstad, I., & Villanger, E. (2008). Determinants of Foreign Direct Investment in Services. *European Journal of Political Economy*, 24, 518-533.

Kornecki, L., & Rhoades, D. (2007). How FDI Facilitates the Globalization Process and Stimulates Economic Growth in CCE. *Journal of International Business Research*, 113-126.

Kumar, N. (2000). Mergers and Acquisitions by MNEs: Patterns and Implications. *Economic and Political Weekly*, 35(32), 2851-2858.

Kurtishi-Kastrati, S. (2013). The Effects of Foreign Direct Investments for Host Country's Economy. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 5(1), 26-38.

Latif, Z., Mengke, Y., Khattak, D., Latif, S., Ximei, L., Pathan, Z. H., . . . Jianqiu, Z. (2018). The Dynamics of ICT, Foreign Direct Investment, Globalization and Economic Growth: Panel Estimation Robust to Heterogeneity and Cross-Sectional Dependence. *Telematics and Informatics*, 35(2), 318-328.

Leitão, N. C. (2010). Foreign Direct Investment: The Canadian Experience. *International Journal of Economics and Finance*, 2(4), 82-88.

Leitao, N. C. (2012). Foreign Direct Investment and Globalization. *Actual Problems of Economics*, 398-405.

Letsou, E., & Pantelidis, P. (2020). Foreign Direct Investments-A Literature Review. *Munich Personal RePEc Archive*.

Lucke, N., & Eichler, S. (2016). Foreign Direct Investment: The Role of Institutional and Cultural Determinants. *Applied Economics*, 48(11), 935-956.

Majavu, A., & Kapingura, F. M. (2016). The Determinants of Foreign Direct Investment Inflows in South Africa: An Application of the Johansen Co-Integration Test and VECM. *Journal of Economics*, 7(2-3), 130-143.

Mallampally, P., & Sauvart, K. (1999). Foreign direct investment in developing countries. 36(1). Ağustos Pazartesi, 2023 tarihinde
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/03/mallampa.htm> adresinden alındı.

Mina, W. (2007). The Location Determinants of FDI in the GCC Countries. *Journal of Multinational Financial Management*, 17(4), 336-348.

Mishra, B. R., & Jena, P. K. (2019). Bilateral FDI Flows in Four Major Asian Economies: A

Gravity Model Analysis. *Journal of Economic Studies*, 46(1), 71-89.

Modugu, K. P., & Dempere, J. (2021). Globalization and Foreign Direct Investment in the GCC Countries: A Recipe for Post COVID-19 Recovery. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(9), 11-22.

Naudé, W. A., & Krugell, W. F. (2007). Investigating Geography and Institutions as Determinants of Foreign Direct Investment in Africa Using Panel Data. *Applied Economics*, 39(10), 1223-1233.

Nunnenkamp, P. (2002). *Determinants of FDI in Developing Countries: Has Globalization Changed the Rules of the Game?*. No. 1122. Kiel working paper, 2002. Kiel: Kiel Institute for World Economics (IfW).

Özcan, B., & Arı, A. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 12, 65-88.

Paprzycki, R., & Fukao, K. (2008). *Foreign Direct Investment in Japan. Multinationals' Role in Growth and Globalization*. New York: Cambridge University Press.

Păunică, M., Manole, A., Motofei, C., & Tănase, G. L. (2018). (2018). The Globalization in the Actual Context of the European Union Economy. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence* (s. 739-750). Poland: De Gruyter.

Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1999). An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis. S. Strøm içinde, *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium* (s. 371-408). Cambridge: Cambridge University.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.

Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for A Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75, 335-346.

Rashid, M., Chowdhury, A., Talukdar, K. H., & Jye, W. S. (2021). Determinants of FDI Inflow in BRICS Countries: Role of Globalization and Corruption Control. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 42(3), 171-204.

Rodríguez-Pose, A., & Cols, G. (2017). The Determinants of Foreign Direct investment in Sub-Saharan Africa: What Role for Governance? *Regional Science Policy & Practice*, 9(2), 63-81.

Sasana, H., & Fathoni, S. (2019). Determinant of Foreign Direct Investment Inflows in Asean Countries. *JEJAK Journal of Economics and Policy*, 12(2), 253-266.

Seyoum, M., Wu, R., & Lin, J. (2014). Foreign Direct Investment and Trade Openness in Sub-Saharan Economies: A Panel Data Grangercausality Analysis. *South African Journal of Economics*, 82(3), 402-421.

Soysa, I. D. (2003). *Foreign Direct Investment, Democracy, and Development. Assessing*

Contours, Correlates, and Concomitants of Globalization. Londra: Routledge.

Sun, Q., Tong, W., & Yu, Q. (2002). Determinants of Foreign Direct Investment Across China. *Journal of International Money and Finance*, 21, 79-113.

Şit, M. (2019). The Determinants of Foreign Direct Investments in Real Estate: Turkey Case. *The Journal of Social Sciences Research*, 5(3), 789-795.

Tarı, R. (2010). *Ekonometri* (Genişletilmiş 6. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

UNCTAD. (2021). *World Investment Report*. New York: United Nations Yayınları.

Vijayakumar, N., Sridharan, P., & Rao, K. C. (2010). Determinants of FDI in BRICS Countries: A Panel Analysis. *International Journal of Business Science and Applied Management*, 5(3), 1-13.

Wafure, O. G., & Nurudeen, A. (2010). Determinants of Foreign Direct Investment in Nigeria: An Empirical Analysis. *Global Journal of Human Social Science*, 10(1), 26-34.

YASED. (2021). *Rakamlarla Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2021 Küresel ve Yerel Trendler*. YASED.

Yasmin, B., Hussain, A., & Chaudhary, M. A. (2003). Analysis of Factors Affecting Foreign Direct Investment in Developing Countries. *Pakistan Economic and Social Review*, 41(1/2), 59-75.